

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

اراده کردگار

طهارت انفسه اطهار علیه السلام

۱۴ مهر ۱۳۸۹

۲۷ شوال ۱۴۳۱

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

« الحمد لله رب العالمين وصلّى الله على سيّدنا محمّد وآله الطاهرين ولعنة الله على أعدائهم أجمعين » .

قال الله تبارك وتعالى :

﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً ﴾^(۱).

خداوند فقط می خواهد پلیدی [گناه] را از شما اهل بیت دور کند و شما را کاملاً پاک سازد .

چکیده سخن

در مجلس قبل ، آیات بیست و هشتم تا سی و چهارم سوره مبارک احزاب را - که درباره همسران رسول الله ﷺ نازل شده بود - همراه شأن نزول آن آیات بیان نمودیم و گفتگو درباره آیه تطهیر - که میان این آیات قرار گرفته بود - و بعضی آیات دیگر را به تأخیر انداختیم ، تا زمینه برای فهم عمیق تر و دقیق تر فراهم گردد .

۱. سوره احزاب، آیه ۳۳.

اکنون به بررسی این آیه و بیان نکاتی درباره آن می‌پردازیم.

جایگاه آیه تطهیر

آنچه مسلم است قرآنی که اکنون در دسترس مسلمانان قرار دارد، قرآنی است که در زمان خلیفه سوم اهل سنت (عثمان) تنظیم شده و در آن تنظیم و ترتیب نزول آیات آن گونه که بر رسول گرامی اسلام ﷺ نازل گردیده، لحاظ نشده است و این سخن مطرح بوده که آیا قرآن کنونی تحریف شده است یا نه؟ در پاسخ خواهیم گفت: تحریف به زیاده^(۱) مورد قبول هیچ کس نیست؛ ولی تحریف به نقیصه و کاستی^(۲) مورد بحث است. روایاتی که در مورد تحریف از منابع عامه نقل شده^(۳)، به مراتب بیشتر از روایاتی است که در منابع شیعی آمده است؛ البته تحریف یا عدم تحریف، بحث طولانی و مفصلی می‌طلبد که از حوصله این سلسله مباحث خارج است.

تحریفی که علمای شیعه و اهل سنت بر آن اتفاق نظر دارند، تحریف در جا به جایی آیات است؛ به این صورت که آیه‌ای در رابطه با مطلبی بوده؛ ولی به جای دیگری در قرآن که به آن مطلب مربوط نیست، منتقل شده است؛ به عنوان نمونه خداوند در قسمتی از آیه سوم سوره مبارک مائده می‌فرماید:

۱. یعنی، اضافه شدن به قرآن.

۲. یعنی، حذف بعضی از قرآن.

۳. ر. ک: تفسیر الثعلبی، جلد ۵، صفحه ۳۳۱؛ تفسیر سمعانی، جلد ۳، صفحه ۱۳۰؛ تفسیر نسفی، جلد ۲، صفحه ۲۳۸.

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ
الْإِسْلَامَ دِينًا﴾^(۱).

امروز دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و
اسلام را به عنوان آیین [جاودان] شما پذیرفتم.

این فراز با صدر و ذیل آیات این سوره هیچ مطابقتی ندارد و لذا بعضی قائل به
تحریف در جا به جایی این قسمت هستند.

یکی دیگر از آیاتی که بسیاری از مفسران شیعه از جمله مرحوم علامه
طباطبایی رحمته الله^(۲)، احتمال تحریف به جابه جایی آن را زیاد دانسته‌اند، آیه تطهیر
است؛ اما حتی اگر شخص رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم دستور داده باشند این قسمت از آیه
در این بخش از سوره مبارک احزاب قرار بگیرد، به جهت مصلحتی بوده که
حضرت صلی الله علیه و آله و سلم تشخیص داده بوده‌اند.

این آیات از آیه بیست و هشتم تا آیه سی و سوم سوره احزاب ادامه پیدا
می‌کند. خداوند متعال ابتدا فرمودند:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزْوَاجِكُمْ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا
فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعِكُنَّ وَأُسْرِحِكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا﴾^(۳).

ای پیامبر! به همسرانت بگو اگر شما زندگی و زرق و برق آن را
می‌خواهید بیاید با هدیه‌ای شما را بهره‌مند سازم و شما را به طرز
نیکویی رها کنم.

۱. سوره مائده، آیه ۳.

۲. المیزان عربی، جلد ۱۶، صفحه ۳۱۲.

۳. سوره احزاب، آیه ۲۸.

در تمام این آیات، ضمایر و افعال به صورت مؤنث ذکر شده‌اند؛ زیرا خطاب و گفتگو در مورد همسران پیغمبر گرامی اسلام ﷺ است.

اما در قسمتی از آیه سی و سوم سوره احزاب - که به آیه تطهیر مشهور است - لحن و شیوه سخن تفاوت می‌کند و ضمایر و افعال از مؤنث به مذکر تغییر می‌یابد و در ادامه نیز فعل و ضمیر آن به صورت مؤنث آمده است.

ضمیر جمع مذکر مخاطب «کم» در آیه تطهیر، با حرف جرّ «عن» و فعل «یطهّر» آورده شده است.

اکنون پرسش این است: اگر این قسمت هم به همسران رسول گرامی اسلام ﷺ اختصاص دارد، چرا کیفیت تخاطب و گفتگو از مؤنث به مذکر تغییر یافته است؟

برای یافتن پاسخ این پرسش، باید تمام کلمات و واژه‌های این قسمت از آیه، مورد تأمل و بررسی قرار بگیرد. به طور کلی، تفسیر به معنای پرده‌برداری و روشن کردن یک مطلب و مجهولی را به معلوم تبدیل نمودن است^(۱).

اولین واژه در این قسمت از آیه، «إِنَّمَا» است که از ادات حصر و ترکیبی از «إِنَّ» و «مَا» است.

در مفردات راغب در مورد «إِنَّمَا» آمده است:

«وإذا دخل عليه «ما» يبطل عمله ويقتضى إثبات الحكم المذكور و صرفه عمّا عداه»^(۲).

۱. الرائد، جلد ۲، صفحه ۱۲۹۹.

۲. مفردات راغب، صفحه ۲۷.

هنگامی که مای کافه بر سران داخل شود، عمل آن را باطل می‌کند و اثبات حکم مذکور در کلام را برای موضوع مذکور و انصراف آن حکم از غیر آن موضوع را اقتضا می‌کند.

در این قسمت از آیه نیز خداوند متعال، حکم تطهیر و اذهاب رجس و پلیدی را برای موضوع - که اهل بیت علیهم السلام هستند - اثبات می‌کند؛ یعنی این حکم به این گروه (اهل بیت علیهم السلام) اختصاص دارد و ایشان علیهم السلام هیچ شریکی در این حکم ندارند^(۱).

نکته قابل توجه این است که این طهارت و اذهاب پلیدی که خداوند متعال آن را برای اهل بیت علیهم السلام اراده نموده، مقامی برتر از عدالت و تقوا است؛ چرا که اگر عصمت با عدالت و تقوا مرادف و مساوی بود، دیگر تخصیص اهل بیت علیهم السلام به این مقام و مرتبه معنا نداشت؛ گرچه مقام تقوا و پاکدامنی از ارزش و جایگاه بسیار والایی برخوردار است. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿إِن أَوْلِيَاءُهِ إِلَّا الْمُتَّقُونَ﴾^(۲).

سرپرست آن (مسجد الحرام) فقط پرهیزکاران اند.

مقام تقوا با مقام طهارت تفاوت دارد. گفتنی است که رسیدن به مقام تقوا برای همه انسان‌ها مقدور و ممکن است؛ لذا خداوند متعال تقوا را از همه بندگانش - مخصوصاً مؤمنان - مطالبه نموده است.

۱. این مطلب از نکات دقیق علمی و فکری تشکیل می‌شود؛ لذا فهم آن به دقت و تأمل فراوان نیاز دارد؛ البته بعد از آنکه این نکته کاملاً تبیین گردید، شیرینی و لذت آن به دل خواهد نشست.

۲. سوره انفال، آیه ۳۴.

بر این اساس در بسیاری از آیات قرآن کریم به تقوا و پرهیزکاری توصیه شده است. خداوند متعال می‌فرماید:

۱. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ (۱).

ای مردم! از [مخالفت] پروردگارتان پرهیزید همان کسی که همه شما را از یک انسان آفرید.

۲. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا﴾ (۲).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر از [مخالفت فرمان] خدا پرهیزید برای شما وسیله‌ای جهت جدا ساختن حق از باطل قرار می‌دهد (روشن بینی خاص که در پرتو آن، حق را از باطل خواهید شناخت).

۳. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ (۳).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از [مخالفت فرمان] خدا پرهیزید و وسیله‌ای برای تقرب به او بجویید.

۴. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ﴾ (۴).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! تقوای الهی پیشه کنید و به رسولش ایمان بیاورید.

۱. سوره نساء، آیه ۱.

۲. سوره انفال، آیه ۲۹.

۳. سوره مائده، آیه ۳۵.

۴. سوره حدید، آیه ۲۸.

۵. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾^(۱).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از [مخالفت فرمان] خدا بپرهیزید و با صادقان باشید.

۶. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾^(۲).

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! تقوای الهی پیشه کنید و سخن حق بگویید.

از آنجا که خداوند متعال به امر ممتنع و غیر مقدور و حتی صعب و مشکل فرمان نمی‌دهد، رسیدن به مقام تقوا و عدالت برای همهٔ بندگان ممکن است؛ لذا با مقام طهارت و عصمت مباین و متفاوت است، چرا که این مقام، برای همهٔ بندگان دست نیافتنی است.

تمام انبیای الهی، دعوت به تقوا و پرهیزکاری را سرلوحهٔ برنامهٔ دعوت خود قرار می‌دادند. خداوند متعال در آیات فراوانی به این موضوع اشاره می‌نماید. تعدادی از این آیات عبارت‌اند:

﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾^(۳).

هنگامی که برادرشان نوح به آنها گفت: آیا تقوا پیشه نمی‌کنید؟

﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾^(۴).

۱. سورهٔ توبه، آیهٔ ۱۱۹.

۲. سورهٔ احزاب، آیهٔ ۷۰.

۳. سورهٔ شعرا، آیهٔ ۱۰۶.

۴. همان، آیهٔ ۱۲۴.

هنگامی که برادرشان هود به آنها گفت: آیا تقوا پیشه نمی‌کنید؟

﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾^(۱).

هنگامی که برادرشان صالح به آنها گفت: آیا تقوا پیشه نمی‌کنید؟

﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾^(۲).

هنگامی که برادرشان لوط به آنها گفت: آیا تقوا پیشه نمی‌کنید؟

﴿إِذْ قَالَ لَهُمُ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ﴾^(۳).

هنگامی که شعیب به آنها گفت: آیا تقوا پیشه نمی‌کنید؟

این مطلب نیز نشان می‌دهد مقام تقوا برای همگان در دسترس است و با مقام عصمت (طهارت) - که به اهل بیت علیهم‌السلام اختصاص دارد - متفاوت است و گرنه لازم می‌آید که صدور فعل لغو و بیهوده از خداوند متعال ممکن باشد؛ در حالی که صدور فعل لغو و عبث از خداوند محال است.

نکته دیگری که دوگانگی و تفاوت مقام طهارت با مقام تقوا و عدالت را نشان می‌دهد، تفاوت این دو مقام در آثار و ثمرات است. برخی از آثار تقوا عبارتند از:

۱. حفاظت و نگهداری

رعایت تقوا، انسان را از سقوط در وادی هلاکت و شرور دنیوی و اخروی محفوظ و مصون می‌دارد.

تقوا از ماده «وقی، یقی، وقایة» به معنای حفاظت و نگهداری گرفته شده است^(۴).

۱. سوره شعراء، آیه ۱۴۲.

۲. همان، آیه ۱۶۱.

۳. همان، آیه ۱۷۷.

۴. لسان العرب، جلد ۱۵، صفحه ۴۰۱.

حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند:

«ألا فسونوها و تصوتوا بها»^(۱).

آگاه باشید! تقوا را حفظ کنید و خویشتن را با تقوا حفظ نمایید.

۲. نجات از حزن و اندوه

انسان متقی هرگز در دنیا و آخرت ترسان و اندوهگین نخواهد شد و از حزن و

اندوه نجات می یابد. خداوند متعال می فرماید:

الف - ﴿فَمَنِ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾^(۲).

کسانی که پرهیزکاری پیشه کنند و عمل صالح انجام دهند [و در

اصلاح نفس خویش و دیگران بکوشند] نه ترسی بر آنهاست و نه

غمناک می شوند.

ب - ﴿أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ * الَّذِينَ آمَنُوا

وَكَانُوا يُتَّقُونَ * لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾^(۳).

آگاه باشید! اولیای خدا نه ترسی دارند و نه غمگین می شوند،

همانها که ایمان آوردند و از [مخالفت فرمان] خدا پرهیز

می کردند، در زندگی دنیا و در آخرت شاد [و مسرور] اند.

۳. ورود به بهشت

انسان های پرهیزکار در روز قیامت به همراه یکدیگر و دسته جمعی به بهشت

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۱.

۲. سوره اعراف، آیه ۳۵.

۳. سوره یونس، آیه ۶۲-۶۴.

خداوند متعال راه می‌یابند. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا﴾^(۱).

و کسانی که تقوای الهی پیشه کردند، گروه گروه به سوی بهشت برده می‌شوند.

۴. تقوا و دوری از گناهان به انسان قدرت و نیرویی می‌بخشد که می‌تواند حق و باطل را از یکدیگر تشخیص دهد.

۵. شهادت انسان متقی و پرهیزکار پذیرفته می‌شود.

۶. انسان متقی می‌تواند عهده دار زعامت و اداره امور اجتماعی و خانوادگی مردم شود.

۷ و ۸. انسان متقی می‌تواند در جایگاه امامت جماعت و قضاوت قرار بگیرد. البته هیچ یک از امور فوق برای انسان فاسق، جایز نیست. آثاری که برای مقام تقوا و عدالت ذکر گردید دو ویژگی دارد:

۱. این آثار در صورتی به دست می‌آید که انسان پرهیزکار با صادقین (اهل بیت علیهم‌السلام) همنشین و همراه باشد. ۲. اگر مقام طهارت همین آثار را بدون هیچ زیاده‌ای در برداشته باشد، تخصیص به «اِئِمَّا» معنا نداشت و شامل تمام انسان‌ها می‌شد.

بنابراین آغاز کردن این قسمت از آیه با ادات حصر «اِئِمَّا» بیانگر این است که مقام و جایگاه طهارت، فراتر و بالاتر از مقام تقوا و عدالت است.

۱. سوره زمر، آیه ۷۳.

مفهوم اراده

واژه دیگری که باید به بررسی آن بپردازیم فعل «یرید» است. در متون لغت در مورد کلمه «اراده» آمده است:

«اراده» از ماده «رود» به معنای «التردد في طلب الشيء» است. اگر کسی برای دستیابی به خواسته خود تلاش و کوشش کند به آن اراده اطلاق می‌شود؛ به عبارت دیگر:

«الإرادة في الأصل قوّة مركّبة من شهوة وحاجة وأمل، وجعل اسماً

لنزوع النفس إلى شيء، مع الحكم فيه بأنّه ينبغي أن يفعل أولاً يفعل، ثمّ يستعمل مرّة في المبدأ وهو نزوع النفس إلى الشيء وتارةً في المنتهى وهو الحكم فيه بأنّه ينبغي أن يفعل أولاً يفعل»^(۱).

اراده در اصل نیرویی مرکب از میل و نیاز و آرزوست و اسم برای حرکت کردن به سوی چیزی قرار داده شده است، با حکم به اینکه آن چیز شایسته است انجام شود یا نشود، سپس کلمه اراده یکبار در مبدأ و ریشه - که همان میل و نیاز به آن چیز است - به کار می‌رود و گاهی در پایان به کار می‌رود که به معنای این است که آن کار شایسته است صورت بگیرد یا نه؟

به عنوان مثال، انسان در وجود خود احساس می‌کند به غذا احتیاج دارد. به

۱. مفردات (راغب اصفهانی)، صفحه ۲۰۶.

دنبال این احساس، میل ایجاد می شود و این میل، انسان را برای رفع گرسنگی و به دست آوردن غذا حرکت می دهد. در این حالت مبدأ، همان احساس گرسنگی و پایان آن، حرکت به سوی به دست آوردن غذا است. به این حالت اراده اطلاق می شود «أراد الطعام»؛ البته در صورتی اراده اطلاق می گردد که انسان قادر باشد مطلوب خود را به دست بیاورد و آن را کاملاً بشناسد، مانند مثال های فراوانی که در زندگی روزمره به کار می رود؛ از جمله: «امروز می خواهیم به دیدار مادر و خویشاوندان بروم یا می خواهیم در مجلس علم شرکت کنم و...».

تفاوت اراده خداوند و انسان

مفهوم اراده در خداوند و انسان به یک صورت نیست و تفاوت اساسی دارد. خداوند از هر گونه نقص و نیاز مبرا است و مخلوق عین نیاز و نقص است؛ لذا اراده مخلوق به مقدمات متعدد نیاز دارد؛ ولی اراده خداوند خالی از هر گونه مقدمه و واسطه است.

از آنجایی که فلسفه و حکمت با صحیح و غیر صحیح آمیخته است و مقداری از آن بافته اذهان است، در شناخت مفهوم اراده، مناسب است به منابع اصلی و صحیح، یعنی روایات معصومین علیهم السلام مراجعه کنیم.

الف - صفوان بن یحیی^(۱) از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام در مورد مفهوم اراده خداوند و انسان پرسش نمود، امام علیه السلام در پاسخ فرمودند:

۱. صفوان بن یحیی از اصحاب اجماع است و علمای علم رجال، احادیث او را صحیح می دانند. (معجم رجال الحدیث، جلد ۹، صفحه ۱۲۳)

«الإرادة من الخلق، الضمير وما يبدو لهم بعد ذلك من الفعل، وأمّا من الله تعالى فإرادته إحداثه لا غير ذلك، لأنّه لا يروى ولا يهّم ولا يتفكّر وهذه الصفات منفيّة عنه وهي صفات الخلق. فإرادة الله، الفعل لا غير ذلك. يقول له: كن فيكون بلا لفظ ولا نطقٍ بلسانٍ ولا همّة ولا تذكّر ولا كيف لذلك، كما أنّه لا كيف له»^(۱).

اراده مخلوق عزم و قصد برای انجام فعل است و فعلی است که در خارج بعد از آن قصد، از آنها ظاهر می شود؛ اما اراده خداوند، احداث و ایجاد است نه غیر آن؛ چرا که حق تعالی در فعل نمی نگرد و فکر و اندیشه نمی کند و این صفات از او منتفی است و اینها از صفات مخلوق است، پس اراده حق تعالی عین فعل است نه غیر آن. چون بگوید: ایجاد شو، ایجاد می شود بدون لفظی و بدون سخن راندنی به زبانی و بدون عزم و تفکر و بدون کیفیت و چگونگی؛ زیرا حق تعالی بدون کیفیت است.

با جستجو در متون روایی، به چند دسته از پرسشگران برخورد می کنیم:

۱. عده‌ای در مورد طلا و نقره یعنی باب معاملات از اهل بیت علیهم السلام سؤال می کردند، معلوم است که این عده در بازار فعالیت می کردند.
۲. پرسش عده‌ای دیگر در مورد کیفیت غسل، نماز، کفن و دفن میت بود، آنان غسل دهنده و کفن کننده بودند و در قبرستان کار می کردند.

۱. اصول کافی، جلد ۱، صفحه ۱۰۹.

۳. اما عده‌ای دیگر بر خلاف دو گروه قبلی از شاگردان خاص اهل بیت علیهم‌السلام و دانشمند بودند و در مورد مسائل دقیق و عمیق فقهی، کلامی و معرفتی می‌پرسیدند. صفوان بن یحیی یکی از این افراد بود.

ب - عمرو بن عبید می‌گوید: به حضرت امام باقر علیه‌السلام عرض کردم:

« جعلت فداك! قول الله تبارك و تعالی: ﴿وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى﴾ ^(۱) ماذلك الغضب؟ فقال أبو جعفر علیه‌السلام: هو العقاب يا عمرو! إنه من زعم أن الله قد زال من شيء، إلى شيء فقد وصفه صفة مخلوق وإن الله لا يستغزه شيء فيغيره ^(۲)».

فدایت شوم! در قول خداوند تبارک و تعالی: «و هر کس غضبم بر او وارد شود، هلاک می‌شود» مراد از این خشم چیست؟ حضرت امام باقر علیه‌السلام فرمودند: مراد از آن عقاب است ای عمرو! به درستی که هر کس گمان کند خدای عزوجل از چیزی منصرف می‌شود و به سوی چیز دیگری می‌رود و متغیر و متبدل می‌شود، او را به صفت مخلوق وصف کرده است و چیزی خدای عزوجل را از جا به در نمی‌آورد و او را تغییر نمی‌دهد که از حالی به حالی یا از وصفی به وصفی بگردد.

خداوند متعال واحد بسیط است که هرگز انفعال از حالی به حال دیگر در مورد

۱. سوره طه، آیه ۸۱.

۲. اصول کافی، جلد ۱، صفحه ۱۱۰.

او معنی ندارد، همچنین غضب و خشم او به معنای عقاب و رضایتش به معنای بهشت و نعمتهای فراوان است.

عمرو بن عبید یکی از علمای اهل سنت، متکلم و اشعری مذهب بود و در بصره اقامت داشت. هشام بن حکم در سن نوجوانی با عمرو بن عبید مناظره کرد و او را از نظر علمی محکوم و به فضاحت و بی‌آبرویی کشانید^(۱).
از دو روایت فوق به دست می‌آید که ارادهٔ خداوند متعال از صفات فعل است ولی علمای حکمت و فلسفه، اراده را از صفات ذات می‌دانند که این نظریهٔ مردود می‌باشد^(۲).

انواع ارادهٔ خداوند

خداوند دو نوع اراده دارد:

۱. ارادهٔ تشریحی

ارادهٔ تشریحی به معنای فرامین و دستورات خداوند است که به پنج قسم: واجب، حرام، مستحب، مکروه و مباح تقسیم می‌شود.
این دستورات در کتب آسمانی همچون انجیل، تورات و قرآن یافت می‌شود.
در ادامه به دو ارادهٔ تشریحی که در قرآن کریم ذکر شده است اشاره می‌نماییم:

الف - روزه:

۱. تنقیح المقال، جلد ۲، صفحه ۳۳۴.

۲. کشف المراد، صفحه ۳۱۴.

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ
وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ
فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا
الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾^(۱).

[روزه در چند روز معدود] ماه رمضان، ماهی که قرآن برای راهنمایی مردم و نشانه‌های هدایت و فرق میان حق و باطل در آن نازل شده است. پس آن کس از شما که در ماه رمضان در حضر باشد روزه بدارد و آن کس که بیمار یا در سفر باشد، روزهای دیگری را به جای آن، روزه بگیرد، خداوند راحتی شما را می‌خواهد نه زحمت شما را. هدف این است که این روزها را تکمیل کنید و خدا را بر این که شما را هدایت کرده، بزرگ شمرد؛ باشد که شکرگزاری کنید.

ب- وضو و تیمم

خداوند متعال می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِن كُنْتُمْ جُنُبًا
فَطَهَّرُوا وَإِن كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ

۱. سوره بقره، آیه ۱۸۵.

أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا
بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ
يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١﴾.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که به نماز می‌ایستید، صورت‌ها و دستها را تا آرنج بشویید و سر و پاها را تا مفصل (برآمدگی پشت پا) مسح کنید و اگر جنب هستید، خود را بشویید [و غسل کنید] و اگر بیمار یا مسافر باشید یا یکی از شما از محل پستی آمده (قضای حاجت کرده) یا با زنان تماس گرفته [و آمیزش جنسی کرده‌اید] و آب [برای غسل یا وضو] نیابید، با خاک پاکی تیمم کنید و از آن، بر صورت (پیشانی) و دستها بکشید. خداوند نمی‌خواهد مشکلی برای شما ایجاد کند؛ بلکه می‌خواهد شما را پاک سازد و نعمتش را بر شما تمام نماید. شاید شکر او را به جا آورید.

در این آیات کلمه «اراده» بعد از تشریح حکم روزه، وضو و تیمم آمده و بیانگر اراده تشریعی خداوند متعال است. کلمه «یُسْر» و نبودن حرج در دو آیه مذکور، کیفیت اراده تشریعی خداوند متعال، یعنی آسان‌گیری و تخفیف در احکام را توضیح می‌دهد.

در روایات مختلف به این ویژگی (آسان‌گیری و تخفیف در احکام) اشاره شده است.

۱. سوره مائده، آیه ۶.

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می فرماید:

« بعثت بالحنيفية السمحة والسهلة »^(۱).

من بر دینی که بر اساس فطرت بوده و احکام آن بسیار آسان و سبک است برانگیخته شده‌ام.

همچنین در کلام علمای اصول معروف است:

« شريعة الاسلامية سهلة وسمحة »^(۲).

احکام اسلام، آسان و سبک است.

۲. اراده تکوینی

به احداث و ایجاد کردن اطلاق می‌شود. در بیشتر آیات قرآن، کلمه اراده به معنای اراده تکوینیه خداوند به کار رفته است؛ مگر چند آیه محدود که به معنای جعل قوانین و اراده تشریحیه است.

تعدادی از این آیات - که اراده تکوینیه را بیان می‌کنند - عبارتند از:

۱. ﴿ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾^(۳).

فرمان او چنین است که هر گاه چیزی اراده کند تنها به آن می‌گوید:

« موجود باش! » آن نیز بی‌درنگ موجود می‌شود.

۲. ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾^(۴).

۱. مختلف الشيعة، جلد ۳، صفحه ۱۲.

۲. مصباح الأصول، جلد ۲، صفحه ۹۸.

۳. سوره یس، آیه ۸۲.

۴. سوره نحل، آیه ۴۰.

وقتی چیزی را اراده می‌کنیم، فقط به آن می‌گوییم: «موجود باش!» بلافاصله موجود می‌شود.

۳. ﴿وَإِنْ يُرْذَكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ﴾^(۱).

و اگر اراده خیری برای تو کند، هیچ کس مانع فضل او نخواهد شد.

۴. ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾^(۲).

پروردگارت هرچه را بخواهد انجام می‌دهد.

یک پرسش

منظور از اراده خداوند در آیه طهارت که می‌فرماید: «خداوند اراده نموده است هر نوع پلیدی و زشتی را از اهل بیت علیهم‌السلام دور کند» کدام نوع اراده است؟ اگر منظور اراده تکوینی است در این صورت طهارت اهل بیت علیهم‌السلام اجباری است نه اکتسابی؛ زیرا طبق روایات، اگر اراده خداوند به چیزی تعلق بگیرد غیر آن واقع نمی‌شود.

توضیح بیشتر در جلسات بعدی خواهد آمد.

«وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»

۱. سوره یونس، آیه ۱۰۷.

۲. سوره هود، آیه ۱۰۷.

خودآزمایی

- ۱) آیا در قرآن کریم تحریف صورت گرفته است؟
- ۲) واژه «إِنَّمَا» در آیه تطهیر چه معنایی دارد؟
- ۳) بر اساس چه دلیلی تقوا و طهارت متفاوت هستند؟
- ۴) آثار و ثمرات تقوا چیست؟
- ۵) دو ویژگی آثار تقوا کدامند؟
- ۶) اراده در لغت به چه معنایی است؟
- ۷) تفاوت اراده خداوند با انسان در چیست؟
- ۸) اراده تشریحی چیست؟ مثال بزنید.
- ۹) آیا اراده خداوند به آسان‌گیری تعلق دارد یا خیر؟
- ۱۰) اراده در بیشتر آیات قرآن به چه معنایی است؟

نه سهوي معرفت ۱۱۹

۲۶

در قسمتی از آیه سی و سوم سوره احزاب که
به آیه تطهیر مشهور است لحن و شیوه سخن
تفاوت می‌کند و ضمایر و افعال از مؤنث به مذکر
تغییر می‌یابد و در ادامه نیز فعل و ضمیر آن به
صورت مؤنث آمده است. ضمیر جمع مذکر
مخاطب «کم» در آیه تطهیر، با حرف جرّ «عن» و
فعل «یطهر» آورده شده است. اکنون پرسش این
است: اگر این قسمت هم به همسران رسول گرامی
اسلام ﷺ اختصاص دارد، چرا کیفیت
تخاطب و گفتگو از مؤنث به مذکر تغییر یافته
است؟ (صفحه ۶ از همین جزوه)

- محل عرضه CD جلسات به سوی معرفت :
ابتدای خیابان امام، جنب قائمیه، فروشگاه آوای مهر.
- شماره سیستم پیام کوتاه (SMS) ۳۰۰۷۲۲۷۰۸ می‌باشد.
- در صورت تمایل به دریافت پیام کوتاه جلسات، شماره تلفن
همراه خود یا دوستانتان را با نام به سیستم ارسال کنید.

محل برگزاری جلسات :

کاشان: حسینیه مرحوم آیت الله یثربی رحمته

تلفن: ۴۴۴۳۴۳-۴۴۴۵۲۷۷-۴۴۴۹۹۳۳

پست الکترونیک: info@yasrebi.ir

www.yasrebi.ir